

Hvem var Buddha

Buddha Sakyamuni's historie

en artikel af Lama Tendar Olaf Høyer
senest opdateret den 26. september 2023.

Mahabodhi-templet >
i Bodhgaya, Bihar, Indien,
foto, Lama Olaf Høyer.

Alle kender vel lidt til Buddha og har også set statuer af ham. Buddha er en titel eller beskrivelse af noget særligt og ikke kun en enkelt person. Så der har været mange Buddha'er, skønt med lange mellemrum i tid. Denne måde at betegne Buddha'er på kaldes 'historiske' Buddha'er. Det 'historiske' består i, at vedkommende Buddha genopdagede Nirvana på en tid, hvor det var helt ukendt at opnå befrielse og oplysning. Så alle historiske Buddha'er er opdagere. Den seneste Buddha var da også en bestemt mand fra omkring 2600 år siden, som gjorde denne opdagelse. Han blev kaldt Buddha Sakyamuni (den oplyste [Buddha] helgen [muni] fra Sakya folket). Han levede på Ganges sletten i det nordlige Indien, hvor han typisk rejste ret meget rundt og underviste, efter sit Nirvana. Mest dog i landet *Bihar*, som betyder *Klosterlandet*, på grund af de mange klostre som senere opstod her. Han blev født som prins *Siddhartha Gotama* i et lille land befolket af *Sakya-folket* ved Himalayas forbjerge, hvor han voksede op i byen *Kapilavastu*, landets hovedstad. Det vides ikke med sikkerhed, hvor stort dette folk og land var, men hele Ganges-sletten var langt ringere befolket end nu, og der var mange og store skove overalt.

Historisk befinder denne periode sig i en overgang fra stamme-samfund og stamme-forbund med folkeforsamlinger og valgte konger til enevældige kongeriger og imperier, som opstod fra oprindelige bystater. Buddha Sakyamuni's far, kong *Suddhodana* må have været meget lig Oldtidens danske konger, som skulle vælges på tinget.

Sakya'erne var ikke noget stort folk. De var sandsynligvis vasaller til den magtfulde konge af *Koshala*, et nabo kongerige. Buddha Sakyamuni's samtid blev politisk domineret af rivaliseringen mellem det enevældige kongerige Maghadha Syd for Ganges, Vaishali forbundet af

valgte småkonger på Ganges flodens nordlige bred og Koshala mod Vest. Den konstante magt prøve mellem landene førte i de følgende århundreder til, at Maghadha erobrede de andre lande. Men på Buddha Sakyamuni's tid var et begrænset demokrati stadig normen de fleste steder på Ganges sletten. Folkestyret var begrænset af de herskende klassers magt, samt ved sædvane lov og ret. Mange lærde kalder denne samfunds orden for 'republikansk' – skønt samfundet blev styret af kongen. Årsagen er, at kongens magt afhang af Folkeforsamlingens samtykke. Indiens historie er ellers domineret af diktaturer i over 2000 år frem til 1947. Samtidens 'republikanske' tankegang er reflekteret i forordningerne for munke og nonner, sanskrit: *Vinaya*.

Prins Gotama stak af fra sit fyrstelige liv, sin familie og sit slot i en alder af 29 år. Det kommer vi tilbage til. Han blev oplyst i *Bodhgaya* som 36-årig efter et liv, først som kronprins, ægtemand og far, siden som asket, yogi og munk. Han underviste mange tusinde mennesker og demonstrerede sin lære, *Dharma'en* for endnu flere i de næste 45 år. Han efterlod en stor munkeorden og en lidt mindre nonne orden samt en mængde klostre på hele Ganges-sletten og et kolossalt eftermæle.

Vi har meget lidt konkret viden om hans liv. Der kan ikke fastslås en tidslinje for Buddha Sakyamuni's mange taler, sanskrit: *Sutra'er*. Arkæologiske udgravninger samt beretningerne om Buddha Sakyamuni's gerninger giver vidnesbyrd om hovedtrækkene i hans liv og virksomhed. Beretningerne er først nedskrevet flere århundreder efter hans død, som kaldes *Pari-nirvana* - det endelige Nirvana. Det gør dem dog ikke utroværdige. På Buddhas tid havde man større tiltro til udenadslære end skrift. Først efter nogle store epidemier, som truede med massive udryddelser af munkene og nonnerne, som havde lært bøgerne udenad, fandt man det belejligt at nedskrive de mange beretninger, som dog stadigvæk blev lært udenad i klostrene. Det er derfor, at der er så mange gentagelser i Sutra'ernes remser. Det gjorde det nemmere at huske hele teksten. Men det tyder samtidigt på, at de ordrette taler ikke er Buddha's egne taler. Vi kan dog regne med, at meningen med ordene og talerne stammer fra Buddha Sakyamuni selv, fordi man kritisk har gentaget og gentaget Sutra'erne lige siden Sakyamuni's egen tid, og altså begyndte denne tradition, mens meningen og hans egne ord og forklaringer stadig var kendt af mange mennesker.

En Buddhas karma

Særkendet ved Buddha Sakyamuni's liv og *karma* er først og fremmest, at det var *det sidste liv*, som han levede, i en lang række af inkarnationer, som leder frem til tiden for hans fuldstændige *befrielse* og *oplysning*. Dette hans sidste liv er derfor kendetegnet ved en koncentration af kvaliteter. Han mangler blot at gøre nogle sidste ting, før hans endelige frigørelse kan finde sted, og fødes derfor med usædvanlige evner og store talenter, rede til sin oplysning. Han ser ufatteligt godt ud og er altid frisk og stærk gennem hele sin opvækst og ungdom. Allerede som dreng går

han spontant i *samadhi* (meditativ trance), mens han sidder under et træ ved høsten. Som ung mand er han blandt de bedste i sport og lærdom, især var han kendt som landets dygtigste bueskytte. Han bliver gift med den underskønne *Yasodhara* og får den vidunderlige søn *Rahula*, mens han lever et luksus-liv i sus og dus i sine pragtslotte og lysthaver, altid underholdt og stimuleret til det perfekte liv i landets overklasse miljø, som dengang oplevede rigtig gode tider. Alt var perfekt, og livet var en fest. Prins Gotama kendte alt til det gode liv, undte sig det hele, havde godt helbred og manglede ikke noget. Senere skulle han traditionen tro arve hele kongeriget. Fremtiden var næsten sikret. Alligevel oplevede han en uro ved livet.

Legenden fortæller, at Prins Siddhartha Gotama pludseligt en dag opdager, at der findes lidelse og elendighed, hvad han åbenbart ikke havde været specielt bevidst om førhen. Han havde levet hele sit liv indtil da, afsondret fra mennesker, som var syge, gamle, døende eller døde. Da han blev født, havde vismanden *Asita* forudsagt, at Prinsen ville forsvare det verdslige liv, blive yogi og aldrig blive konge efter sin far, hvis han virkelig konfronterede livets mørke side, livets uundgåelige smerte og lidelse. Alle rammes før eller siden af følelsen af elendighed. Han var opdraget til at forvente konstant nydelse ved livet, hvilket ofte opfattes som selve lykken.

Prinsen bliver også opmærksom på, at der findes *hellige* mennesker, som lever asketers liv og vandrer frit omkring i Indien som tiggere og yogier, fordi de ikke tror, at lykken har sin årsag i verdslighed, men i åndelig praksis, sanskrit: *sadhana*, og disciplin, sanskrit: *shila*, som bedst kultiveres udenfor det almindelige samfund. Det første, han gør, er derfor at give slip på alt, sanskrit: *naishkranya*. Det inspirerer Prins Gotama til straks at gøre det samme. Det første, han gør, er derfor at give slip på alt, sanskrit: *naishkranya*.

Han forlader i hemmelighed om natten sin hustru, den underskønne *Yasodhara*, og søn *Rahula*. Sammen med sin trofaste tjener *Chandaka* rider han ud af byen og ind i skoven; her giver han så sin elskede hest *Kanthaka*, sit prinselige tøj, smykker og tilbehør til *Chandaka* og drager ud i verden helt nøgen uden sko, tøj, ejendom eller penge. Prinsen samler sig nogle klude, som er blevet smidt væk af folk, og laver sig en klædning af disse sammensyede klude (sanskrit: *pamshula*) for anstændighedens skyld. Det er oprindelsen til munkes og nonners sammensyede kjoler og sjaler.

Han leder efter en Guru og lærer meditation af 2 samtidige mestre (*Arada Kalama* fra *Vaishali* og *Rudraka* fra *Rajagriha* - de 2 byer ligger i delstaten Bihar, Indien), som ellers ikke er kendte i Indiens historie. På Buddha Sakyamuni's tid var yoga-systemerne allerede mere eller mindre udviklet. *Arada Kalama* lærte Prinsen de første 3 *dhyana'er*, og *Rudraka* lærte ham den fjerde *dhyana* (de 4 *dhyanas* betyder 4 grader af færdighed i *samadhi*, den yogiske trance).

Buddha Sakyamuni mestrer hurtigt, hvad mestrene kan lære ham, men han skuffes over resultatet af sin træning. *Samadhi*, den yogiske trance er *ikke* den fuldstændige befrielse. Samadhi giver kun frihed, så længe trance tilstanden varer. Det havde disse mestre ingen løsning på.

Han går derfor sine egne veje i sin søgen efter den ubetingede lykke, fulgt af 5 andre asketer, som også var elever af Rudraka. De deler hans søgen og sætter deres lid til ham. Sammen lever de et disciplineret og afholdende liv med megen meditation og meget lidt mad. De 5 asketer følte sig tiltrukket af Prinsens hurtige fremskridt og mesterskab af samadhi. Buddha Sakyamuni levede i seks år på denne måde med sine ledsagere, men opgiver til slut sin askese, da han er tæt på at dø af sult og knapt nok har kræfter til at komme op af floden, hvor han netop havde fået sit bad. Han indser, at dette ikke er vejen til al elendigheds ophør, og modtager en mad ofring af den derfor berømte hyrdinde *Sudjata*.

De 5 asketer forlader ham ganske skuffede over hans tilbagefald til verdslighed, som de opfattede det. Hermed begyndte en af de få perioder i Sakyamuni's liv, hvor han var helt alene.

Nirvana

Buddha Sakyamuni, derimod, havde indset det nyttesløse i både askese og et liv i luksus, når det er lykken, man søger, og nu går det hurtigt. Han havde jo prøvet det hele. Han sætter sig under *Bodhi-træet* i *Bodhgaya*, indgår i den yderste yogiske trance, kaldet *vajra-samadhi*, den særlige kvalitet ved en Buddha's samadhi. Så opdager han, at tilknytning til hvad som helst, f. eks. *magt, ejendom, kærligheds-kilder, erotik, venskab, fjendskab* og *kamp*, samt identifikation med de begrænsende ego-systemer er årsagen til lidelse. Derfor opgiver han straks fuldstændigt al *tilknytning og identifikation med enhver oplevelse*.

Han indser nu, at der ikke er forskel på sindets rummelighed og dets virksomhed. Sindet som en beholder for sine oplevelser, og sindet som oplevelsernes tilblivelse, ophold og forsvinden. Beholderen og dens indhold er det samme sind, som således udgør en helhed. Han overskrider dualismen mellem indre og ydre, mellem subjekt og objekt, mellem nydelse og nyder. Alt, som opleves, foregår indenfor og aldrig udenfor sindet. Den verden, som vi kender, er sindets virksomhed ved sansning. At verden – som en oplevelse – er udenfor sind og krop er en illusion, sanskrit: *maya*. Ego'et er en abstraktion i det store altomfattende sind, hvis essens er tomhed (sanskrit: *sunyata*), og hvis natur er rigtig god plads og klarhed eller skelne evne. Så Buddha Sakyamuni sagde farvel til illusion og abstraktion.

Både mennesker og dyr ved ikke, at de er bundet til lidelse ved deres tilknytninger og identifikationer med illusion og abstraktioner, derfor kalder Buddha Sakyamuni dette bånd for **avidya** på sanskrit; det vil sige: uvidenhed, ukendskab eller ubevidsthed. Denne opdagelse – fremkommet i hans dybe *samadhi* – var ikke teori, men direkte indsigt i sindets måde *at virke på*. Han havde gennemskuet, hvordan **avidya** virker i sindet, hvorefter tilknytning og identifikation ikke længere lod sig gøre. Denne omstændighed betegnes som, at han havde opnået de ganske særlige evner, skt.: *abhidjñā*, som kendetegner en oplyst.

Da indsigten om sindets virkemåde nu er indtruffet, udfolder frigørelsen og oplysningen sig. **Frigørelsen** betegner, at hans lænker brast. Uvidenhedens, lidenskabens og karmas slør (*de 3 slør*), som skjuler Buddha-naturen (læs herom i artiklen: *Om opfattelsen*) for erkendelse, forsvandt pludselig, fordi der ikke længere er tilknytning til dem eller identifikation med dem. Buddha Sakyamuni fik nu fuld indsigt i sin egen egentlige natur, sindets virkelige natur, *Sugatagarbha*, som også kaldes *Dharmakaya*, en Buddhas Sandheds-krop, i betydningen en Buddha's sind, altså Buddhanaturen, som alle sansende væsner besidder uden at kende den. Prinsens sind *genkendte* nu sig selv.

Oplysningen betegner, at alle hans oplevelser herefter blev afklarede, tydelige, gennemskuelige, forståelige i den store sammenhæng, omhyllet af klarhedens vished (sanskrit: *pradjñā*), følsomhed og intuitiv vished (sanskrit: *djñana*). Oplysningen siges at bestå af *64 elementer* og *37 faktorer* (se ordforklaringen), men der er også andre lister.

Buddha brænder ikke for noget

Da sådan frigørelse og oplysning er *mulig*, hvilket Buddha Sakyamuni demonstrerer ved sit *Nirvana*, synes livets højeste værdi og endemål at være netop dette *Nirvana*, som ordret betyder *udslukning* (på tibetansk: *Jangdæ*, som ordret betyder: *tilstanden hinsides sorg*). Den lidenskabelige brand, han havde levet i, var brændt op. Karma var brændt ud, og hermed var al lidelse overstået og ophørt (sanskrit: *nirodha*), fordi *besættelsen* eller den emotionelle grebthed ophører – enhver besættelse af hvad som helst. **Buddha brænder ikke for noget**, men besidder følelsernes klare intuitive lys, som kaldes **visdomsindet** (*djñana*). Det er noget med følsomhed uden grebthed eller lidenskabelig fordom. Eller den rene intuition. Også de primære følelser, sanskrit: *vedanas*, kunne ikke længere gribe Buddha og formørke (sanskrit: *moha*) hans sind.

Besættelsens navn er *Mara*, som symbolsk udtrykker hangen til at lade sig besætte eller gribe af de 3 (eller 5) lidenskaber (*kleshas*), som skaber en masse *karma*, hvilket så igen skaber *trang* til alt muligt. Buddha Sakyamuni har en vision af djævelen *Mara*, som symbolsk udtrykker hans egne tilknytnings-tendenser og det på en gang skønne og forfærdelige ved verden, som inviterer til at man klynger sig til det skønne, føler afsky for det forfærdelige og ligegyldighed overfor andres lidelser. Sakyamuni overvinder det hele ved sin indsigt, mens han befinder sig i sin *samadhi*, sin yoga trance, hvorefter *Nirvana*, frigørelsen og oplysningen indtræffer og udfolder sig.

(*Theravada* traditionen bruger sproget *pali*, hvor Nirvana hedder: *Nibbana*. *Nibbana* betyder ordret *kølig* i betydningen: *uden feber*, nemlig feberen fra *de 3 lidenskaber*.)

Erkendelsen var af mystisk natur, for den var både med og uden begreb. Han opdagede *De 4 Ædle Sandheder*, erkendte *karmas* virkning samt *årsagskæden* og forstod hele sit eget væsen. (se artiklen: *Om opfattelsen 3, Selvets Illusion*.) Således blev han frigjort fra alle ubevidste tendenser og karma til fremtidig genfødsel, og ved oplysningen af hele hans væsen fik han ubegrænset adgang til det. Intet, som kan erfares, var længere skjult for ham. Det kaldes *Buddha-tilstanden*.

Hvad betyder Buddha's Nirvana

Buddha tilstanden

Da denne frigørelse havde fundet sted, kunne Buddha Sakyamuni huske alt, som han nogensinde havde oplevet, også sine talrige tidligere liv. Når han mødte andre, kunne han tilsvarende se alt, som de havde oplevet. (Læs artiklen: *om karma, punkt 2* for mere info om denne særlige hukommelse.) Han havde opnået usædvanlige evner (sanskrit: *siddhi* – en Buddha's stærkt usædvanlige evner kaldes for: *abhidjñā*). Det er fordi han forsegler hvert eneste øjeblik med sin frigørelse, og forbliver derfor altid fri for tilknytning til sine oplevelser, og forbinder sig altid med sit eget sinds *Buddha-natur*. (Herom i artiklen: *Om opfattelsen*, kapitel 1).

Da Buddha Sakyamuni har givet slip på sine tilknytninger og identifikationer, behøver han herefter blot at undlade at gribe fat igen. Han forbliver i Buddhatilstanden ved ganske enkelt ikke at tilknytte eller identificere sig mere, altså ikke ved nogen handling, men ved at undlade, ved slet ikke at sætte de sædvanlige tilknytnings mønstre i værk, sådan som alle andre gør. Tilknytning og identifikation forgår normalt ved uendelige gentagelser. Det her er mig – det der er ikke mig, og så videre. Buddha gentager blot at undlade alt dette arbejde. Han er ikke længere i tvivl om sig selv, nogen eller noget. Enhver maske og hvert eneste selvbedrag var fordampet og væk. Og dermed fik han en ny frisk energi, som hidtil var brugt på at opbygge identitet. En Buddha behøver ikke bekræftelse på sit nærvær. I stedet ser Buddha blot klart og uden omsvøb.

Det hele skete af sig selv. Buddha Sakyamuni gav blot slip på alt, da Oplysningen indtraf og udfoldede sig. Han var således ikke længere offer for karma og forstod fuldstændigt, hvad Oplysningen indebar.

Det at give slip på noget er naturligvis det samme, som det at åbne sig for en sådan ny situation. Men husk nu, at befrielse og oplysning begynder med indsigt i sindets natur (Buddhanaturen) og sindets virksomhed (skandha'erne).

Uden tilknytning til nogen eller noget, og med fuld indsigt i sindets natur, fyldtes hans sind spontant af kærlighed, indlevelse, åbenhed og medfølelse (sanskrit: *Bodhicitta*). Buddha kaldes også for *Vinderen* (sanskrit: *Djina* - tibetansk: *Gyalwa*), fordi han frygtløst gennemskuede sit eget mørke, de 3 slør, overvandt alle sine tilknytninger og fandt sit eget

lys. Han var i stand til i nogen grad at formulere sin opdagelse eller erfaring, men tvivlede stærkt på, at nogen ville kunne forstå den. Legenden fortæller, at guden *Brahma* måtte overbevise ham om, at der dog var visse folk i live i verden, som burde skulle kunne opnå det samme.

(At der således optræder guder i Buddhas Lære, betyder ikke at Dharma'en er teistisk. Guderne svarer til de gamle hedenske guder, som vi kender dem fra Danmarks Oldtid. De lever deres eget liv ligesom os andre og tænker mest på sig selv. De egner sig derfor ikke til at søge tilflugt hos. De vil først og fremmest beskytte sig selv og mangler selverkendelse. De kan således ikke vejlede om befrielsen og beskytte undervejs til den, som Buddha'erne kan og gør. Det kristne og muslimske guds-begreb var ukendt på Buddha Sakyamuni's tid, og beskrives derfor ikke. Guden Brahma er desuden traditionelt forbundet med de 4 dhyanas og rupaloka [se under: *triloka*] så måske er legenden om Brahma en hentydning til Buddha's dybe samadhi, siden de kan tale sammen. Brahma's himmel hedder *Akanistha*, som udtrykker den højeste samadhi, bortset fra en Buddha's - fordi Buddha's 'Vadja-samadhi' indebærer indsigt.)

Buddha Sakyamuni blev oplyst i *Bodhgaya*, i dag en lille by fuld af templer og klostre fra mange traditioner ikke langt fra byen *Gaya* i den indiske delstat *Bihar* på Ganges sletten. Efter sin oplysning vandrede han til *Sarnath*, som dengang var en dyrehave kaldet *Rishipatana*. I dag er der et stort parkanlæg med både templer og dyr. Rishipatana ligger lidt udenfor *Varanassi*, som ellers kendes for sine lig-brændinger ved Ganges floden. Der mødte han sine 5 gamle asket-kammerater. De må have været specielle, for den første, *Adjnata Kaundinya*, blev oplyst på et øjeblik og den sidste hen på aftenen. De andre munke hed *Vashpa*, *Bhadrika*, *Mahanaman* og *Ashvadjit*. De blev den buddhistiske Sangha's første fem munke, endnu helt uden munkeregler og uniform. Det fortælles at hele Buddha Sakyamuni's krop strålede. En vandringsmand, som han mødte på vejen til Sarnath, stoppede ham og spurgte, hvorfor han lyste sådan.

Da Buddha Sakyamuni nærmede sig de 5 asketer, ville de egentlig ignorere ham, fordi han jo var frafalden i deres øjne, men da han så kom tættere på, sprang de alle op, forberedte et sæde for ham, bukkede og bad ham sætte sig, og så lyttede de intenst til, hvad han havde at berette. Hans blotte udstråling synes at have gjort et stort indtryk på alle, som han mødte på sin vej i sit lange liv. Buddha Sakyamuni's virksomhed varede i 45 år, hvor han rejste rundt i landene på Ganges-sletten og fik mange tusinde elever og tilhængere, både mænd og kvinder og rigtig mange sponsorer. Der opstod klostre overalt ved de større byer. Han blev over 80 år gammel og døde i Kushinagar, vore dages Kasia. Buddha Sakyamuni's liv fortælles i *Ashvaghosha's Buddhacarita* (se forrige artikel: *Om Buddha 1*) samt i *Lalitavistara Sutra*.

Transmissionen

Buddha Sakyamuni's oplysning og kærlighed kan *føles* den dag i dag på grund af *transmissionen* fra mester til elev, i en ubrudt arvefølge fra Buddha selv til vore dages mestre. Han viste eller udpegede sine lærlinges egen Buddha-natur for dem. Nogle af dem fik derved selv indsigt og blev mestre. De buddhistiske mestre har lige siden gjort det samme for nogle af deres lærlinge. *(Det lykkes jo ikke hver gang.)*

Transmissionen er således som en fakkeltændt af mesterens fakkeltændt, som blev tændt af hans mesters fakkeltændt og så videre og er på den måde den samme ild. Den er en levende inspiration og strøm af velsignelse, som ikke kan opleves blot ved læsning og refleksion. Den kan kun erfares ved at møde sådanne mestre eller deres udlærte svende, hvis de ellers har opnået nogen indsigt, hvorved de kan bære Transmissionens velsignelse videre til fremtidige generationer.

Alle kalder dette for transmission eller 'linje', skønt beskrivelsen: 'arvefølge' måske er mere retvisende, for så vidt man forstår mesterlærens demonstrative karakter.

Begrebet Buddha er både noget universelt, nemlig hans oplysning, og et eksempel ved hans historiske person og liv. Vi er allerede Buddha'er alle sammen, fordi vores sind egentlig er *Buddha-naturen* (Se artiklen: *Om opfattelsen*). *Vi er blot ikke vant til at forholde os til den som sådan, og vi er i reglen heller ikke klar over det.* Det er det universelle Buddha begreb. Der lægges derfor vægt på, at Buddha Sakyamuni blot er én blandt mange, som oplyses, og at der har været andre før ham, og at der vil

komme flere, selv når alle har glemt alt om ham og hans *Dharma* (hans lære) en gang i fremtiden. En *historisk Buddha* ligesom Buddha Sakyamuni bliver oplyst på et tidspunkt, hvor Nirvana ikke kendes. I tiden mellem historiske Buddha'er kan mange nå den samme oplysning, men vil sjældent blive kaldt for Buddha'er. I stedet kendes de som *Arhat*, *Bodhisatva*, *Mahasiddha* og lignende.

Buddha Sakyamuni's historiske liv er specielt i forhold til os andre, ved at han ikke fik Buddhanaturen demonstreret af nogen, men selv opdagede den på et tidspunkt, hvor den var helt ukendt. Alligevel havde han også Lamaer, som instruerede og trænede ham, dels i hans tidligere liv og dels hans to lærere Arada Kalama og Rudraka, som viste ham de 4 *dhyanas*, men som desværre ikke kendte til befrielse og oplysning. Som historisk person viser han et almengyldigt menneskeligt eksempel, skønt hans eget liv var meget usædvanligt. Selvom du ikke er født som prins Gotama, kan du godt blive til en ægte Buddha. Alle væsner udstyret med sanser er i princippet ubevidste Buddha'er. I livet henligger oplysningens dimension som en ubevidst og ubrugt mulighed, ikke mindst fordi Nirvana overgår enhver forstand og ethvert begreb. Buddha Sakyamuni demonstrerer også, at der kan findes helgener, som vitterlig ikke skader noget andet sansende væsen (hermed menes levende væsner med ide om sig selv, sansninger, opfattelser og følelser ved deres oplevelser).

Buddha kaldes *Sangdjæ* på tibetansk, hvilket betyder *renset* og *virkeliggjort*. Det er karmas-, lidenskabernes- og uvidenhedens slør, som er renset væk og alle Buddhanaturens kvaliteter og evner, som er virkeliggjorte.

(Læs mere om disse slør i artiklen: *Om opfattelsen*, kapitel 2 samt i artiklen: *Oplysningens 37 faktorer*. Læs mere om Buddhanaturens kvaliteter og evner i *Ordforklaringen* under: *Oplysningens 64 elementer*.)

Buddha er ikke nogen gud eller djævel. *Når man søger det hellige udenfor sig selv, finder man det, som kaldes Gud til sidst. Når man søger det inde i sig selv, finder man Buddha.* Det var hindu-helgenen *Ramakrishna*, som sagde noget lignende for 100 år siden. Buddha's pointe er, at han blev befriet og oplyst ved sin egen nysgerrighed og samadhi. Gud forklarede han ikke.